

Främjande av flerspråkighet i den finländska skolan

Leena Nissilä

De nya läroplansgrunderna för den grundläggande utbildningen i de finländska skolorna betonar betydelsen av språk och kommunikation i inlärningen och studierna. Multilitteracitet är ett av de olika delområdena inom den mångsidiga kompetens som är målet för inlärningen. Språkmedvetenhet lyfts fram som en viktig princip i skolans verksametskultur. Det ska vara naturligt för eleverna att använda olika språk parallellt i skolans vardag. Eleverna ska dessutom kunna använda sina kunskaper i alla sina språk som ett stöd för inlärningen i de olika läroämnena. Eleverna ska därför uppmuntras att läsa lämpliga texter för sin egen språkliga nivå och inhämta relevant information på olika språk i sina studier.

De nya läroplansgrunderna – bakgrund

Läroplansgrunderna för den grundläggande utbildningen förnyas i allmänhet med ungefär tio års mellanrum i Finland. Den senaste läroplanen för den grundläggande utbildningen fastställdes av Utbildningsstyrelsen i slutet av 2014, och de infördes den 1 augusti 2016. Läroplansgrunderna förnyades på många sätt. I Finland är arbetet med grunderna för läroplanen en öppen process under vilken Utbildningsstyrelsen konsulterar utbildningsanordnare, skolpersonal, vårdnadshavare och elever samt andra grupper som är intresserade av utvecklingsarbetet. Dessutom deltar lärarna, vårdnadshavare och till och med elever på olika sätt i det lokala kommunvisa eller skolvisa läroplansarbetet.

Större betoning på mångsidig kompetens

I grunderna för läroplanen för den grundläggande utbildningen konstateras nu för första gången att mångsidig kompetens är ett mål utöver de enskilda målen för de olika läroämnena. Med mångsidig kompetens avses i grunderna för läroplanen den helhet som utgörs av kunskaper, färdigheter, värderingar, attityder och vilja. Kompetens innebär här också att man kan använda sig av kunskaper och färdigheter på det sätt som en viss situation förutsätter. Det ökade behovet av mångsidig kompetens är ett resultat av förändringarna i världen runt omkring oss. Att växa som människa, studera, arbeta och fungera

som en del av samhället nu och i framtiden kräver en kompetens som sträcker sig över de traditionella kunskaps- och färdighetsgränserna.

Därför har också mångsidig kompetens beaktats när målen för de olika läroämnena och de viktigaste innehållsområdena har definierats i läroplansgrunderna. I beskrivningarna av de olika läroämnena lyfts kopplingen mellan målen för läroämnena och mångsidig kompetens fram genom att efter varje enskilt läroämnes målbeskrivning ange till vilken del av den mångsidiga kompetensen det enskilda målet hänför sig.

I grunderna för den grundläggande utbildningen har den mångsidiga kompetensen definierats med hjälp av sju omfattande kompetenshelheter. Multilitteracitet är en av dessa kompetenshelheter. Med multilitteracitet avses förmågan att tolka olika texter, producera och bedöma dem – det vill säga färdigheter som ska hjälpa eleverna att förstå olikartade kulturella kommunikationsformer och bygga upp sin egen identitet. Begreppet utgår från det vidgade textbegreppet. Eleverna behöver färdigheter i multilitteracitet för att kunna tolka världen runt omkring sig och omfatta den kulturella mångfalden. Multilitteracitet innebär förmåga att förvärva, kombinera, bearbeta, producera, presentera och bedöma information i olika former, i olika omgivningar och situationer och med hjälp av olika medel. Förmågan ska fungera som ett stöd för utvecklingen av det kritiska tänkandet och inlärningsförmågan. Att utveckla multilitteracitet innebär att man begrundar och diskuterar också etiska och estetiska frågor. Multilitteracitet omfattar många olika slags läsförmåga som utvecklas i all undervisning. Eleverna måste ges tillfälle att öva sina färdigheter i såväl traditionella inlärningsmiljöer som i multimediala inlärningsmiljöer där teknik kan utnyttjas på olika sätt.

Skolans verksamhetskultur ska uppmuntra kulturell mångfald och språkmedvetenhet

Skolans verksamhetskultur har en mycket stor betydelse för förverkligandet av målen för undervisningen. Utformningen av verksamhetskulturen i skolan beror bland annat på hur de normer som styr arbetet tolkas och hur målen för verksamheten tolkas, men också på ledningen samt på hur arbetet organiseras, planeras, genomförs och utvärderas, på kunnande och utveckling i skolgemenskapen, på pedagogik och yrkesmässighet samt på växelverkan, atmosfär, vardagsrutiner och lärmiljö.

En grundläggande förutsättning för att verksamhetskulturen ska kunna utvecklas är att det förs en respektfull, öppen, interaktiv, inkluderande och förtroendeingivande diskussion i skolan. I grunderna för läroplanen har sju

ledande principer för verksamhetskulturen slagits fast av vilka kulturell mångfald och språklig medvetenhet är en av dessa principer.

Skolan utgör som en lärande gemenskap också en del av det kulturellt föränderliga och mångfacetterade samhället där det lokala och det globala överlappar varandra. Olika identiteter, språk, religioner och åskådningar lever sida vid sida och samverkar med varandra. I en lärande gemenskap är internationalisering på hemmaplan en viktig resurs. Skolgemenskapen ska respektera och dra nytta av landets kulturarv och nationella språk samt skolans och omgivningens egen kulturella, språkliga, religiösa och åskådningsmässiga mångfald. Skolan ska lyfta fram samekulturen och olika minoriteters roll i Finland. Den ska utveckla förståelsen och respekten mellan individer och grupper och ett ansvarsfullt beteende. Skolan ska bekräfta att rätten till det egna språket och den egna kulturen är en grundläggande rättighet. Eleverna ska ges möjlighet att bekanta sig med olika kulturtraditioner, diskutera olika tanke- och handlingssätt på ett konstruktivt sätt och skapa nya sätt att fungera tillsammans.

Läroplansgrundernas tolkning av kulturell mångfald utgår från synen att eleverna är flerspråkiga och att de också kan ha många olika identiteter. Elevernas identiteter består av många skikt, kan förändras och ibland till och med vara motstridiga. I skolan ska eleverna få hjälp med att förstå mångfalden i både sin egen och andras språkliga och kulturella identitet.

Flerspråkighet är ett uttryck för kulturell mångfald. Varje samhälle är flerspråkigt och varje individ i samhället ska betraktas som flerspråkig. Att flera språk används parallellt i skolvardagen ska ses som naturligt, och skolan ska respektera användningen av olika språk i enlighet med de nya läroplansgrunderna. Skolan ska vara en språkligt medveten omgivning där det förs en diskussion om attityder till olika språk och språkgrupper, och det finns en förståelse för språkets viktiga betydelse för lärande, växelverkan och samarbete samt för elevernas identitetsbygge och socialisering i samhället. Varje läroämne har sitt eget språk, sin egen textpraktik och sin egen begreppsapparat. De olika ämnesområdenas språk och symbolsystem ska alltså öppna upp olika perspektiv på samma fenomen. Undervisningen ska gå vidare från vardags-språket till ett språk för begreppsligt tänkande.

Från tvåspråkighet till flerspråkighet

En person kan betraktas som flerspråkig om hen använder två eller flera språk i sin vardag, oberoende av hur språkkunskaperna har förvärvats. Kraven på behärskning av ett språk på infödd nivå och två/flerspråkighet är inte längre

lika höga och strikta som tidigare. Språkkunskaperna är också alltid beroende av situation och de kan utvecklas stegvis.

Finland har två nationalspråk: finska och svenska. Utöver dessa nämner grundlagen också ursprungsbefolkningens språk samiska, romani och teckenspråk. Därtill har även andra grupper rätt att upprätthålla och utveckla sitt modersmål och sin kultur (Finlands grundlag § 17). Finland har under en kort tid förvandlats från ett tvåspråkigt land till ett flerspråkigt land.

Tanken att såväl samhällen som individer kan vara flerspråkiga ingår också i den europeiska referensramen för språk. Med flerspråkig kompetens hos en individ avses olika nivåer av behärskning av modersmålet och andra språk samt dialekt. Idealet är inte längre att man ska kunna behärska andra språk på en modersmålstalares nivå, utan i stället är målet en språklig repertoar där individen åtminstone på någon nivå behärskar minst två språk utöver modersmålet. De här repertoarerna kan utökas kontinuerligt under det livslånga lärandet.

Språkpedagogiken och språkutvecklingen ska stödja alla språk

Begreppet flerspråkighet hör nära ihop med begreppet språkpedagogik och språkutveckling. I de nya läroplansgrunderna för den grundläggande utbildningen lyfts språkpedagogik och språkutveckling starkare fram än tidigare. Man anser att elevens flerspråkiga kompetens utvecklas hemma, i skolan och på fritiden. I kompetensen ingår modersmålen liksom andra språk och behärsningen av dem på olika nivåer. Utgångspunkten för språkundervisningen i skolan ska utgöras av användningen av språket i olika situationer. Därför är målet för undervisningen att stärka elevens språkliga medvetenhet och den parallella användningen av flera olika språk. Med språkpedagogik och språkutveckling strävar man i de nya läroplansgrunderna framför allt efter att man inte längre ska betrakta kunskap och undervisning i olika språk som separata delar.

Eleverna ska lära sig att göra observationer i texter på olika språk, att använda sig av metoder för växelverkan, att använda sig av språkvetenskapliga termer när de tolkar texter och att utnyttja olika sätt att lära sig språk. De ska kunna använda sig av sina kunskaper i olika språk som stöd för allt lärande i olika läroämnen. De ska uppmuntras att läsa texter som lämpar sig för deras språkkunskaper och inhämta information som behövs för studierna på olika språk. Också minoritetsspråkens och utrotningshotade språks betydelse ska lyftas fram i undervisningen. Undervisningen ska stärka elevernas tro på sin egen förmåga att lära sig språk och uppmuntra dem att använda också sådana

språk som de bara behärskar i begränsad utsträckning. Språkpedagogik och språkutveckling förutsätter samarbete mellan olika läroämnen.

Målet för språkpedagogiken och språkutvecklingen är framför allt att stödja alla elevens språk oberoende av om det undervisas i dem i skolan eller inte. I de olika läroämnena kan elevens behärskning av olika språk utnyttjas i till exempel informationssökning, olika hemuppgifter och projektarbeten. Det som är viktigt är att eleven ges förutsättningar att utnyttja hela sin språkrepertoar och uppmuntras att använda också de språk som hen ännu inte behärskar så bra. I skolan ska olika språk inte konkurrera med varandra, utan alla de språk som eleverna behärskar ska respekteras.

Det äldre begreppet språklig fostran ingick i grunderna för den finländska läroplanen redan år 1985. Begreppet har dock förändrats och utvidgats sedan dess. Till exempel nämns inte alls flerspråkig kompetens i grunderna från 1985, inte heller användningen av olika språk som stöd för allt lärande eller parallell användning av olika språk. I grunderna från 2014 är det första gången som komplexiteten i elevernas egen och andras språkliga och kulturella identitet tas upp. Detsamma gäller minoritetsspråken och de utrotningshotade språken.

År 1985 lyftes ändå tydligt fram att språkinläring förutsätter växelverkan. Därtill ansågs redan då att språklig fostran var alla lärares uppgift, även om man ännu inte talade om en språkmedveten skola.

Skillnaderna i synen på språk kan antas bero framför allt på det faktum att världen runt omkring oss har förändrats mycket under de senaste trettio åren. I Finland talas för närvarande över 150 olika modersmål, och antalet ökar hela tiden. I våra skolor undervisas i över 50 olika modersmål. Invandringen till Finland tog fart på 1970-talet. Den förberedande undervisningen för den grundläggande utbildningen inleddes i början av 1980-talet. I början kallades den här undervisningen för inledande undervisning för flyktingbarn. Läroplansmässiga ramar för undervisning i finska för invandrare uppgjordes för första gången 1987, och de berörde uttryckligen den inledande undervisningen för flyktingbarn. Grunderna för läroplanen för undervisning i finska som andra språk slogs för första gången fast som en del av de riksomfattande grunderna för den grundläggande utbildningen år 1994 och fick namnet finska som andra språk för invandrare.

Läroämnet modersmål och litteratur sammanför lärokurserna i de språk som skolan undervisar i och de modersmål som traditionellt talats i Finland. I de nya grunderna för läroplanerna för den grundläggande utbildningen och gymnasiet omfattar ämnet modersmål och litteratur 12 lärokurser. Lärokurserna utgörs av finska eller svenska och litteratur, finska eller svenska som andra

språk och litteratur, samiska och litteratur, teckenspråk och litteratur, romani och litteratur, finska eller svenska för samiskspråkiga eller teckenspråkiga samt andra möjliga elevers modersmål.

Språkets roll i lärandet

I de nya grunderna för läroplanen betonas alltså i många olika sammanhang språkets väsentliga roll för lärande och undervisning. För att språkets väsentliga betydelse för lärandet ska beaktas i tillräckligt hög grad i skolvardagen måste undervisningen vara språkmedveten. Skolans språk är ett nytt och främmande språk för alla elever, även om de går i skola på sitt eget modersmål.

Språkligt medveten undervisning behövs eftersom man inte kan skilja åt undervisning i språk och undervisning av innehåll. Alla lärare undervisar alltså också i sitt eget läroämnes språk och textpraktiker. Lärarna måste av den anledningen också vara experter på läroämnes språk. På det sättet kan de också lära eleverna de väsentliga inlärningsstrategierna i läroämnet och vid behov ett kritiskt förhållningssätt till språkbruket i undervisningsmaterialet. Alla läroämnen har som uppgift att se till att varje elevs kunskaper i undervisningsspråket utvecklas från en vardagsspråklig nivå till en nivå för begreppsligt tänkande. För detta behövs språkmedvetna arbetsmetoder.

Summary

The national core curriculum for basic education have stressed the importance of language and communication for learning and studies. Multiliteracy is one of the objectives of transversal competence. Language awareness is an important principle in the school culture. Parallel use of different languages in everyday school life is normal. Pupils are also able to use their knowledge of all languages to support learning in the various disciplines. Pupils are tutored to read texts appropriate for their own level and acquire relevant information in different languages for the studies.

FD Leena Nissilä är undervisningsråd och enhetschef på Utbildningsstyrelsen i Finland.

Leena Nissilä är undervisningsråd och enhetschef på Utbildningsstyrelsen i Finland.

Källor:

Läroplansgrunderna för den grundläggande utbildningen, Utbildningsstyrelsen 2014.

Nyckelord: flerspråkighet, kulturell mångfald, multilitteracitet, läroplaner, Finland

Bibliografiske oplysninger

Nissilä, Leena, 2017: Främjande av flerspråkighet i den finländska skolan. I: Torbjørg Breivik (red.). *Sprog i Norden 2017*, s. 67-73.

<https://tidsskrift.dk/sin/index>

©Forfatterne og Netværket for sprognævnene i Norden
